

DİSK / GENEL-İŞ

Engelli İstihdam Raporu

Aralık 2017

Araştırma Dairesi

DİSK/GENEL-İŞ

Türkiye Genel Hizmetler İşçileri Sendikası

ENGELLİ İSTİHDAM RAPORU

(Aralık, 2017)

Engelli olmak bir hastalık değil bir insanlık durumudur. Ancak toplumsal faktörlerin etkisiyle engelliler, eğitim, ulaşım, fiziksel çevre ve koşulların uyumsuzluğu, rehabilitasyon alanlarının kısıtlılığı ve istihdama katılımları önündeki engeller nedeniyle toplumsal yaşamın dışında kalmaktadırlar. Dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'i engellilerden oluşmaktadır. Türkiye'de bu oran 2011 yılında TÜİK tarafından yayınlanan istatistiklerde yüzde 6.6'dır¹. Bu raporda, ülkemizde engellilerin kamusal alanda var olmalarını sağlayan ve bağımsız bir yaşam sürmelerinde önemli bir araç olan istihdam sorununu irdelemek ve **3 Aralık Uluslararası Engelliler Günü'nde** engellilerin sorunlarını görünür kılmak amacıyla hazırlanmıştır.² Bununla birlikte engellilere yönelik çalışma/ araştırma veya günlük kullanımda kullanılan özürlü, sakat kelimelerinin yerine engelli kelimesinin kullanılması gerektiğini belirtmek gerekir.³ Raporda öne çıkan bazı başlıklar şöyledir:

- ✓ **Engelli İstihdamı Yetersiz!**
- ✓ **Engelli İşçi İstihdamında Kotaya Uyulmuyor: 10 Bine Yakın Kota Boş!**
- ✓ **Çalıştırılması Gereken Engelli Memur Kontenjanının Yüzde 22'si Boş!**
- ✓ **İşyerlerinin Yalnızca Yüzde 2'sinde Engelli İstihdamı Zorunlu!**
- ✓ **İşsizlik En Önemli Sorun! 2016 Yılında İŞKUR'a Başvuran Engellilerin Sadece Yüzde 19'u İş Bulabildi.**

¹ Türkiye'de engelli sayısına ilişkin en son veri TÜİK tarafından 2011 yılında yapılan Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına dayanmaktadır. Bu araştırmada Türkiye'de toplam engelli sayısı 4 milyon 882 bin 841'dir. Ancak buradaki engelli tanımı oldukça geniş bir kapsama almaktadır. Bu tanıma göre engellilik; görme, duyma, konuşma, yürütme, merdiven çıkma veya inme, bir şey taşıma veya tutma ve yaşatlarına göre öğrenme, basit dört işlem yapma, hatırlama veya dikkatini toplama fonksiyonlarından en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten kişileri kapsamaktadır.

² Raporda; Türkiye İş Kurumu, Devlet Personel Başkanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan veriler kullanılmıştır.

³ Sakat: "Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan", Özürlü: "Özrü olan, kusuru defosu olan", anlamlarında kullanılmaktadır bu nedenle engelli kavramının kullanılması daha uygundur.

➤ ENGELLİ İSTİHDAMI YETERSİZ!

En temel insan hakları arasında yer alan çalışma hakkından engelliler eşit biçimde yararlanamamaktadır. Engelli istihdamı önündeki engellerin başında işverenin tutum ve davranışlarıyla birlikte işyerlerinin engelli istihdamına uygun olarak düzenlenmemesi gelmektedir. İşverenler, engellileri “duygusallık yaratacağı”, “iş akışını yavaşlatacağı anlayışı” ve “engellilerin çalışması için işyerlerinde özel düzenlemelerin yapılmasının maliyet unsuru olarak görülmesi” gibi nedenlerle istihdam etmek istememektedir.⁴ Toplumsal açıdan da engellilerin eğitim ve meslek edinme olanaklarının yetersizliği istihdama katılımlarını olumsuz etkilemektedir. Bu da istihdama ilişkin verilere yansımaktadır. **2016 yılına gelindiğinde Türkiye’de çalışan toplam engelli sayısı; kamu işyerlerinde 10 bin 822 kişi, özel sektörde 92 bin 413 kişidir.**⁵

Tablo 1. Türkiye’de Kamu ve Özel Sektör İşyerleri İçin Çalışan Engelli Sayısı (2016)

Toplam Çalışan Engelli Sayısı	Kamu Sektöründe Çalışan Engelli Sayısı	Özel Sektörde Çalışan Engelli Sayısı
103 bin 235	10 bin 822	92 bin 413

Kaynak: İŞKUR 2016 yılı istihdamı zorunlu kontenjanı istatistikleri

➤ ENGELLİ İŞÇİ İSTİHDAMINDA KOTAYA UYULMUYOR: 10 BİNE YAKIN KOTA BOŞ!

2016 yılında çalıştırmakla yükümlü olunan engelli işçi sayısı 113 bin 172 iken, çalışan engelli sayısı 103 bin 225’dir. Bu demek oluyor ki 9 bin 937 kişilik kota boş kalmıştır. Genel olarak tüm yıllar içerisinde de kota açığı bulunmaktadır. 2011 yılında 13 bin 668, 2012 yılında 17 bin 663, 2013 yılında 14 bin 965, 2014 yılında 15 bin 112, 2015 yılında da 12 bin 628 kota boş kalmıştır.

Engelli işçi istihdamında kota açığı ise özel sektörde yaşanmaktadır. Özel sektörde çalıştırılmakla yükümlü engelli işçi sayısı 104 bin 966 iken, bunun yüzde

⁴ Köksal, A. (2010). Türkiye’de Engelli İstihdamı Ve Bir Araştırma. Bahçeşehir Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi. S. 59

⁵ İŞKUR 2016 yılı istihdamı zorunlu kontenjanı istatistikleri. <http://www.iskur.gov.tr/kurumsalbilgi/istatistikler.aspx#dltop>

12'lik kısmı olan 12 bin 553 kota boştur. 2016 yılında 92 bin 413 engelli işçi istihdam imkânı bulabilmiştir.

Kamu sektöründe kota gereği çalıştırılması gereken engelli işçi istihdamına uyulmaktadır. 2016 yılında çalıştırmakla yükümlü olunan engelli işçi sayısı 8 bin 206 iken, çalıştırılan engelli işçi sayısı 10 bin 696'dır. Ancak kota gereği çalıştırılması gereken işçi sayısı yıllar içerisinde azalmıştır. 2011 yılında çalıştırmakla yükümlü olunan engelli işçi sayısı 10 bin 496 iken, 2016 yılında yüzde 21,8 azalarak 8 bin 206'ya düşmüştür.

Tablo 2. Engelli Çalıştırmakla Yükümlü İşyerlerinde İşçi Olarak Çalışan Engelli Birey Sayıları (2011-2016)

	Çalıştırmakla Yükümlü Olunan Engelli İşçi Sayısı			Çalışan Engelli İşçi Sayısı		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
2011	10.496	86.607	97.103	12.347	71.088	83.435
2012	10.246	97.322	107.568	12.358	77.547	89.905
2013	9.514	97.689	107.203	11.804	80.434	92.238
2014	8.417	101.823	110.240	10.422	84.706	95.128
2015	8.432	99.262	107.694	10.696	84.370	95.066
2016	8.206	104.966	113.172	10.822	92.413	103.235

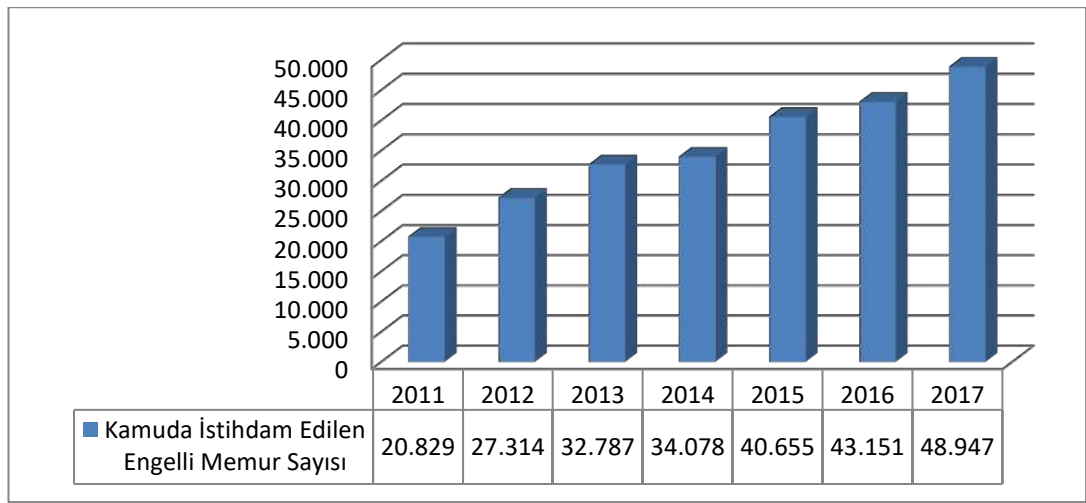
Kaynak: İŞKUR İstatistik Yıllıkları ve İstihdamı Zorunlu Kontenjanları İstatistikleri'nden derlenmiştir.⁶

⁶ İŞKUR İstihdamı zorunlu kontenjan istatistikleri 2011 yılından itibaren yayınlanmaya başlamıştır.

➤ ÇALIŞTIRILMASI GEREKEN ENGELLİ MEMUR KONTENJANININ YÜZDE 22'Sİ BOŞ!

Kamuda engelli memur istihdamı yıllar içerisinde artmıştır. 2011 yılında engelli devlet memuru sayısı 20 bin 829 iken, 2016 yılında 43 bin 151, 2017 Nisan ayında 48 bin 647'e yükselmiştir. Bu yükselmeye karşın engelli memurlar için ayrılan kontenjan sayısı doldurulmamaktadır. 2017 Nisan ayı dikkate alındığında engelli devlet memuru kontenjanının yüzde 22'si boştur.

Tablo.3. Yıllara Göre Engelli Devlet Memuru İstihdamı⁷

Kaynak: DPB. Engelli İstihdamına İlişkin İstatistikler

2017 yılında istihdam edilmesi gereken engelli sayısı 62 bin 917 iken, istihdam edilen engelli sayısı 48 bin 947'de kalmıştır. Memurlukta yüzde 3 olan zorunlu engelli istihdamı kotası dolmamış, 13 bin 967 engelli memur kadrosu boş kalmıştır. Bu durum zorunlu engelli istihdamı kontenjanı uygulamasının, kamu kurumlarında da yeterince uygulanmadığını göstermektedir.

Tablo.4. 2017 Nisan Ayı Engelli Memur İstihdam Sayıları

Mevcut Memur Sayısı	2.089.958
Engelli Kontenjan Sayısı	62.912
Çalışan Engelli Memur Sayısı	48.947
Açık Kontenjan Sayısı	13.967

Kaynak: DPB. Engelli İstihdamına İlişkin İstatistikler

⁷ Bu tablodaki 2017 verileri Nisan ayına aittir.

➤ İŞYERLERİNİN YALNIZCA YÜZDE 2’SİNDE ENGELLİ İSTİHDAMI ZORUNLU!

Türkiye’de engellilerin istihdama katılımını artırmak için kota sistemi, korumalı işyerleri, kişisel çalışma yöntemi, işverenlerin zorunluluk olmadan engelli istihdamı, evde çalışma, kooperatif çalışma yöntemi gibi yöntemler uygulanmaktadır. Engellilerin korunması devletin sorumluluğundadır ve Anayasa’nın 61. maddesinde “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır” cümlesi ile belirtilmiştir. Bu kapsamda engellilerin sağlık, eğitim, istihdam gibi haklardan eşit şekilde yararlanmaları ile mesleki ve toplumsal rehabilitasyonları için kimi düzenlemeler yapılmıştır.

Engellilerin istihdama katılımını artırıcı en etkili yöntem ise kota uygulamasıdır. Kota uygulaması engelli istihdamını teşvik etmek amacıyla dünyada yaygın olarak uygulanan bir modeldir. Bu uygulamada, toplam çalışan sayısı esas alınarak belirli bir oranda engelli çalıştırılması zorunlu kılınmaktadır. Dünyada ilk kez 1919 yılında Almanya’da uygulanmıştır.⁸

Ülkemizde kota uygulaması 4857 Sayılı İş Kanunu’nun 30. Maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; **50 ve daha fazla işçi** çalıştıran özel sektör işyerlerinde **yüzde üç**, kamu işyerlerinde ise **yüzde dört** engelli çalıştırılması zorunludur. Tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerleri için bu sayı **51 ve daha fazla işçi** çalıştırılan kamu ve özel sektör işyerleri olarak düzenlenmiştir.

Tablo 5. İşçi Sayılarına Göre İşyeri Büyüklükleri⁹

	50’den Az Kişi Çalıştıran İşyeri Sayısı		50 veya Daha Fazla Kişi Çalıştıran İşyerleri Sayısı		Toplam İşyeri Sayısı
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
2016	1.714.061	Yüzde 98	35.179	Yüzde 2	1.749.240

Kaynak: SGK. İşyeri Büyüklüklerine Göre sigortalı İşçi Çalıştıran İşyeri Sayısı

Ancak ülkemizde 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işyeri sayısı oldukça düşüktür. İşyerlerinin yüzde 98’i 50’den az işçi çalıştırmaktadır. Bu demek oluyor ki sadece yüzde 2’lik bir kısım için kota uygulaması zorunludur (Tablo 3’e bkz). Ancak bu kadar

⁸ Özbayram, E. (2014).Türk Çalışma Hayatında Korumalı İşyerleri ve Engelli İstihdamı. Gazi Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. s.47.

⁹ İŞKUR’un 2016 verilerine göre engelli istihdam etmek zorunda olan işyeri sayısı toplam 19 bin 138’dir. İŞKUR ve SGK verileri arasında ciddi bir tutarsızlık vardır. Bu nedenle, araştırmada SGK verileri kullanılmıştır.

az bir işyerini kapsayan yasal düzenlemede bile kota uygulamasına uyulmamaktadır. Kamu ve özel sektör işyerlerinde 2002 yılından Nisan 2017 ayına kadar kota uygulamasına uymayan 11 bin 504 işyeri tespit edilmiş ve toplamda 33.339.732,94 TL para cezası kesilmiştir.¹⁰ 4857 sayılı Yasa’da kota uygulamasına uyulmadığı tespit edilen işyerlerinde çalıştırılmayan her engelli ve çalıştırılmayan her ay için para cezası uygulaması getirilmiş, ancak bu düzenleme yeterli değildir.

➤ İŞSİZLİK EN ÖNEMLİ SORUN! 2016 YILINDA İŞKUR’A BAŞVURAN ENGELLİLERİN SADECE YÜZDE 19’U İŞ BULABİLDİ.

Ülkemizde işsizlik önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Var olan işsizlikten hiç kuşkusuz engelliler de etkilenmektedir. İstihdam edilmek için İŞKUR’a başvuran engellilerin sayısının yıldan yıla artmasına karşın işe yerleştirilen engelli sayısı azalmaktadır.¹¹ 2008 yılında işe başvuran engellilerin yüzde 45’i istihdam edilirken, bu oran 2016 yılında yüzde 19’a düşmüştür. 2016 yılında İŞKUR’a başvuran 79 bin 321 engellinin sadece yüzde 19’u (15 bin 31) iş imkanı bulabilmiştir. İşe yerleştirilen engellilerin yüzde 98’i özel sektör, yüzde 2’si ise kamu sektöründeki işyerlerinde istihdam edilmiştir.

Tablo.6. İŞKUR’a İş Başvurusunda Bulunan ve Yerleştirilen Engelliler

Yıllar	Başvuru Sayısı	İşe Yerleştirme			İş Başvurusu Yapanların Yerleştirilme Oranları
		Kamu	Özel	Toplam	Toplam
2008	48.480	427	21.540	21.967	Yüzde 45
2009	40.519	545	25.860	26.405	Yüzde 65
2010	36.144	295	31.962	32.257	Yüzde 89
2011	35.151	455	37.894	38.349	Yüzde 109
2012	83.955	398	35.133	35.531	Yüzde 42
2013	76.235	287	34.189	34.476	Yüzde 45
2014	77.632	232	26.118	26.350	Yüzde 34
2015	65.255	258	20.197	20.455	Yüzde 31
2016	79.321	236	14.795	15.031	Yüzde 19

Kaynak: İŞKUR İstatistik Yıllıkları ve İstihdamı Zorunlu Kontenjanları İstatistikleri’nden derlenmiştir. ^{12 / 13}

¹⁰ 7/13743 sayılı soru önermesine verilen cevap.

¹¹ Not: İŞKUR’un açıklamasına göre “İşe Yerleştirme” tanımlaması 2016 yılında değiştirildiği için 2016 yılı önceki dönemlerle karşılaştırılmamaktadır. Bu nedenle yıldan yıla artma ve azalma eğilimi 2015 yılına kadar geçerlidir.

¹² Not: 2011 yılında İŞKUR’a yapılan 35 bin 151 başvuru 2012 yılında yaklaşık 50 bin artmıştır. Bunun nedenini öğrenmek için yaptığımız araştırmada, 2012 yılında İŞKUR’a alınan iş ve meslek danışmanlarının engelli istihdamını olumlu etkilediği belirtilmiştir.

¹³ İŞKUR İstihdamı zorunlu kontenjan istatistikleri 2011 yılından itibaren yayınlanmaya başlamıştır. Ancak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü raporlarında 2008 yılına kadar veri bulunduğu için veriler 2008 yılından itibaren alınmıştır

GENEL DEĞERLENDİRME:

Türkiye’de engellilere yönelik faaliyetler sosyal devlet gereği kamu kurumları tarafından yürütülmektedir. Bununla birlikte engelliler hayatın her alanında olduğu gibi çalışma hayatında da zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Engellilerin çalışma hayatında eşit biçimde yer almaları için gerekli düzenlemeler öncelikli olarak devlet tarafından yapılmalı, engellilerin istihdam edilecekleri alanlar başta olmak üzere toplumun her kesimi bu konuda sorumlu davranmalıdır. Engellilerin ekonomik ve sosyal refahlarının sağlanması sorumluluğu başta sosyal devlet ilkesinin gereği devlete ait olup hepimizindir. Türkiye’nin de imzaladığı ILO 159 No’lu Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Sakatlar) Sözleşmesi’ni göz önünde bulundurarak düzenlemeler yapılmalıdır.

Bununla birlikte ilgili kurumlarca,

1. Engelli istihdamını artırmak için daha fazla bütçe ayrılmalıdır.
2. Engellilerin istihdamını teşvik eden kota uygulamasına uyulmalı ve denetimler yapılmalıdır.
3. Engellilerin eğitim imkanlarına ulaşmalarının önündeki engeller kaldırılmalı ve engel durumlarına göre eğitim müfredatı düzenlenmelidir.
4. İşgücüne hazırlama amaçlı mesleki eğitimleri tamamlanmalıdır.
5. Engellilerin istihdamını teşvik etmek için ücretlerde ayrımcılık yapılmamalı, ücret eşitliği sağlanmalıdır.
6. İstihdam edildikleri alanlarda rahat hareket edebilecekleri imkanlar sunulmalıdır.
7. Teknolojiye uygun alet ve cihazlarla engellilerin istihdamı ve çalışma alanları kolaylaştırılmalıdır.
8. Eğitimden ekonomik ve sosyal alanlara kadar engellilere yönelik yapılacak düzenlemeler engellilerin görüşleri alınarak gerçekleştirilmelidir.
9. Engelli istihdamını arttırmak ve istihdam edildikleri alanlarda bağımsız çalışabilmeleri için mesleki rehabilitasyon ve eğitimleri sağlanmalı ve ülke genelinde yaygınlaştırılmalıdır.